

В. Л. Вороніна, к.е.н.
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»,
м. Полтава
vivoronina1@gmail.com
М. М. Зюкова, к.е.н., доцент
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка
м. Полтава
mmmzkv@gmail.com

ІНВЕСТИЦІЇ У СФЕРУ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Сфера освіти України в умовах сучасної глобалізації перебуває під впливом світових кризових тенденцій, що викликані переходом суспільства з індустріального до постіндустріального стану. На її стан суттєвий вплив також спричиняють соціально-економічні та політичні детермінанти.

У науковій літературі питання функціонування та розвитку освітньої сфери завжди перебувають у центрі уваги науковців, зокрема, таких як: Г. Бекер, Й. Бескид, Б. Гершунський, Ф. Кумбс, Т. Оболенська, Н. Тіменко, Б. Чижевський, І. Маркіна, В. Луговий, В. Огаренко, Д. Новиков, Н. Глотова, Л. Даниленко та ін. Серед праць щодо проблем економіки освіти слід виділити праці таких учених як: Я. Карнаї, П. Мюрел, Р. Макінтон, В. Гейць, І. Каленюк, О. Куклін, О. Красноручський та ін.

Але, поза межами досліджень та законодавчо-нормативних актів залишилося розв'язання науково-прикладних проблем розробки теоретико-методологічних засад, методичних положень і практичних рекомендацій щодо освітнього інвестування, а також виконання комплексу завдань формування та реалізації інвестиційної політики задля забезпечення розвитку сфери освіти України, що свідчить про актуальність даного дослідження.

Сутність процесу навчання полягає у наступному: педагог ставить перед собою мету навчання та конкретизує її за допомогою конкретних завдань; для реалізації завдань застосовує відповідні організаційні та педагогічні форми і методи; між педагогом і вихованцем встановлюється взаємодія, педагог викликає й організовує активну діяльність учнів з набуття знань та сам зазнає зворотного впливу, що потребує постійного вдосконалення та здобуття додаткових знань.

Серед особливостей процесу навчання виділимо наступні: об'єкти виховання (учні, студенти, учнівські чи студентські колективи) є одночасно і суб'єктами виховання, недооцінка цього призводить до авторитарності у педагогічному процесі, стримування розвитку особистості вихованця; педагог є одночасно суб'єктом і об'єктом: як суб'єкт педагогічного процесу, він виконує відповідальне завдання – надання знань, як об'єкт – зазнає виховних впливів і самовдосконалюється; процес навчання має поступовий, етапний характер: чим вищі проміжні досягнення, тим вагоміші кінцеві результати; необхідність взаємодії не тільки педагога з учнем, але учнів один з одним, що суттєво підвищує ефективність процесу та якість результату; процес навчання можна прискорити, вповільнити або звести до нуля – ця динаміка залежить від стосунків між вихователями і вихованцями та зовнішніх умов (організації навчання, матеріально-технічної бази, тощо) та ін.

На думку Ф. Кумбса система освіти повинна визначатися комплексно та має дванадцять головних компонентів: «мета й основні завдання, що визначають діяльність системи; учні, навчання і виховання яких є головним завданням системи; управління, що забезпечує координацію, керівництво й оцінку діяльності системи; структура і розподіл навчального часу та потоки учнів відповідно до реальних завдань; зміст освіти, який повинен бути отриманий школярами; викладачі; навчальні посібники: книги, матеріально-технічна база; приміщення, необхідні для навчального процесу; технологія – система прийомів і засобів, що використовуються в навчанні; контроль і оцінка знань, правила прийому, екзамени, якість підготовки; дослідницька робота; показники ефективності» [1].

У роботах вітчизняних і іноземних авторів інвестиції в освіту визначаються з різних позицій – як фінансування навчання індивідів, інвестування коштів у заклади освіти з метою забезпечення навчальної діяльності та інвестиції на загальнодержавному рівні з метою подальшого економічного зростання. Незважаючи на численні дослідження, трактування цього поняття у наукових джерелах є суперечливим, а його чітке визначення у нормативно-правових актах – відсутнє. Так, згідно з «Інструкцією щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету» [2] поняття «інвестиції» не визначається як конкретний напрям видатків. Отже, необхідно уточнити його зміст та трактування на засадах системного підходу з урахуванням особливостей функціонування сфери освіти.

Погоджуємося з думкою В. Чехи, якій зазначає, що «освітні інвестиції, в їх класичному розумінні, здійснюються лише у сфері платних освітніх послуг, на рівні приватних освітніх установ, або на рівні фізичних осіб, які надають платні освітні послуги. На рівні діяльності фізичних осіб – репетиторів інвестиційні відносини можливі: вони передбачають передачу фізичній особі в якості інвестицій, майна та його повернення інвестору з певним прибутком. Але ринок таких платних освітніх послуг обмежений за обсягом, отже й можливості вкладення приватних інвестицій у сфері освіти вкрай обмежені» [3]. У сфері освіти поняття «інвестування» пов'язують з фінансуванням, зокрема, Ю. Федорчук ототожнює його з

«фінансуванням державних і муніципальних освітніх установ з відповідних бюджетів, а також з фінансуванням за рахунок позабюджетних коштів» [4]. Ю. Волинчук «інвестуванням в системі вищої освіти» вважає «цілеспрямований процес використання у межах нормативно-правового забезпечення коштів державного і місцевих бюджетів, нагромаджених через систему оподаткування, а також коштів юридичних та фізичних осіб з метою реалізації завдань стратегічного розвитку інвестування в системі вищої освіти» [5]. На думку К. Еклунда, до інвестицій слід відносити витрати на освіту [6].

Освітні інвестиції, згідно з напрямками вкладення, можна розглядати у соціально-економічному, психолого-педагогічному, організаційно-управлінському або науково-методичному аспектах,

Загальними принципами інвестування освітньої сфери є: плановість; цілеспрямованість; дотримання фінансової дисципліни й режиму економії; здійснення постійного контролю за використанням коштів; отримання максимального ефекту при мінімумі витрат; оптимального поєднання джерел тощо. Інвестування у сфері освіти повинне здійснюватись на основі рівноправності інвестора та суб'єкта сфери освіти, який отримує інвестиції, що повинне бути відображено у договірних умовах інвестування. Інвестиційно-освітнє законодавство не містить норм щодо укладання такого договору.

С. Захарін виділяє наступні особливості інвестиційного процесу у сфері освіти: «інвестування у сфері освіти має забезпечити не лише нарощування фізичного, а й інтелектуального освітнього капіталу, що викликає необхідність застосування різних технологій аналізу та передбачення; значна кількість інвестиційних проектів у сфері вищої освіти переслідує некомерційну мету; має враховувати глобальні тенденції; інвестиційні процеси певного рівня сфери освіти впливають і на інші рівні сфери освіти (вищу, шкільну і професійну) та суміжних сфер життєдіяльності суспільства; у структурі джерел інвестицій, освоєних у сфері вищої освіти, традиційно значною є частка державного бюджету, а також різноманітних відомчих програм» [7].

Інвестування в освіту має тісний контакт з ринком праці. Так, ринок праці констатує диференціацію віддачі від вкладень в освіту залежно від території, стажу роботи та інших чинників, які безпосередньо не відносяться до навчання. А освітні інвестиції є продуктивним капіталом лише у тому разі, якщо зміст набутих людиною знань відповідає попиту на ринку праці. Ринок праці зазвичай демонструє наявність диференціації заробітків осіб з різним рівнем освіти (заробітки осіб з більш високим рівнем освіти у розвинених країнах, є вищими за заробітки осіб з низьким рівнем освіти), а інвестиції в освіту можуть бути не ефективними, якщо вона не є гарантом високих заробітків. Економічна віддача від інвестування в освіту може бути зменшена, або відсутня, якщо якість освіти є низькою, знання й навички, набуті під час навчання, є незатребуваними або не відповідають сучасним вимогам, кваліфіковані фахівці не отримують відповідної винагороди, а обсяг підготовки фахівців певних спеціальностей не відповідає їх попиту на ринку праці.

Фактор часу також впливатиме на інвестування в освіту. Вигоди від інвестування в освіту в майбутньому мають меншу цінність ніж вигоди, одержувані сьогодні. Отже, майбутні витрати та доходи необхідно дисконтувати, приводячи до одного моменту часу. Якщо інвестиції в освіту здійснюються у молодому віці (до 35 років), то протягом більшого періоду часу здійснюється віддача від них, якісніші та триваліші інвестиції приносять, здебільшого, більший і триваліший ефект. Дослідження виявили, що додатковий рік навчання дає більшу віддачу в країнах, що розвиваються, ніж у розвинених країнах, а збільшення кількості років навчання не завжди призводить до відповідного зростання рівня освіти, зокрема, професійної кваліфікації.

Управління інвестиційним ресурсним забезпеченням на рівні освітньої сфери та навчальних закладів задля забезпечення розвитку стикається з низкою методологічних проблем. Отже, економіко-математичні моделі оптимізації управління освітніми інвестиціями повинні враховувати як матеріальний стан та рівень фінансування закладів освіти, а так і діючі законодавчо-нормативні обмеження. Так, застосування комплексного підходу щодо поточного планування господарської діяльності ВНЗ забезпечує їх економічну стійкість. Сутність цього підходу полягає у виборі оптимального варіанту розподілу інвестиційних ресурсів з урахуванням наявної ресурсної бази та відтворення економічного потенціалу ВНЗ шляхом інвестування. Зокрема, найбільш «вузьким місцем» у процесі підготовки студентів у багатьох державних ВНЗ України є наявність житлової площі у гуртожитках за умови дотримання норм. У зв'язку з більш повним поглиблення спеціалізації навчання, скорочується кількість груп у лекційних потоках, що позначається на необхідності збільшення навчальних приміщень. Зокрема, для обґрунтування капітального ремонту житлового фонду доцільно виявити достатність аудиторного та іншого фондів приміщень. Інвестиційні витрати капітального будівництва, а також капітального ремонту фонду житла та приміщень визначаються на основі додаткової потреби у ньому та кошторисної вартості проведення певних видів робіт. Крім того, здійснювати цей розрахунок доцільно у розрізі напрямів, спеціальностей, що здобуваються студентами з огляду на те, що необхідність у тому чи іншому виді приміщень за спеціальностями підготовки є неоднаковою. Слід зауважити, що певний відсоток потреби може бути погашено за рахунок оптимізації розкладу занять, але при цьому слід пам'ятати про доцільність впровадження таких заходів з погляду зручності для студентів. Надлишкові площі можуть здаватися в оренду або бути передані госпрозрахунковим підрозділам, які діють на його території згідно з Статутом ВНЗ. Для обґрунтування придбання обладнання, предметів довгострокового користування й нематеріальних активів доцільно виявити їх достатність. Інвестиційні витрати на придбання обладнання, предметів довгострокового користування й нематеріальних активів визначаються на основі додаткової потреби у них та кошторисної вартості їх придбання. Певний відсоток такої потреби також може бути погашений за рахунок оптимізації розкладу занять, але при цьому слід пам'ятати про доцільність впровадження таких заходів з погляду зручності для студентів.

Список використаних джерел

1. Кумбс Ф. Г. Кризис образования в современном мире (системный анализ) / Ф. Г. Кумбс ; пер. с англ. ред. Г. Е. Сорова. – М. : Прогресс, 1970. – 261 с.
2. Про затвердження інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету та інструкції щодо застосування класифікації кредитування бюджету : Наказ Мініну України від 12.03.2012 р. № 333 [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України // Офіційний вісник України. – 2012. – № 27. – 78 с. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0456-12>
3. Чеха В. В. Механизмы инвестиций в сферу образования : проблемы и решения / В. В. Чеха // Вопросы образования. – 2010. – № 1. – С. 134 – 150.
4. Федорчук Ю. М. Инвестиционное обеспечение инновационного развития системы высшего профессионального образования / Ю. М. Федорчук // Инновационная деятельность. – 2011. – № 3. – С. 62.
5. Волинчук Ю. В. Інвестування в системі вищої освіти [Електронний ресурс] / Ю. В. Волинчук // Инвестиционные приоритеты эпохи глобализации : влияние на национальную экономику и отдельный бизнес : матер. междунар. науч.-практ. конф., 14 – 15 февраля 2008 г. – Режим доступу : http://www.confcontact.com/2008febr/8_volin4uk.php
6. Эклунд К. Эффективная экономика : шведская модель: экономика для начинающих и не только для них: [Пер. со швед.] / К. Эклунд. – М. : Экономика, 1991. – 347 с.
7. Захарін С. В. Фінансово-економічні моделі інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти / С. В. Захарін, Н. І. Левчук, Н. В. Чаленко // Економічний вісник університету. – 2013. – Вип. 20 (1). – С. 38 – 47.